

Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili

ABDULVAHİT İMAMOĞLU * / SALİHA FERŞADOĞLU **

Özet

Bu çalışmada din psikolojisinin “dini tutum ve davranış” konuları; özellikle Allah inancının, ibadet algısının ve dinin uygulama boyutunun ergenlik dönemindeki gelişim seyri, gerek kuramsal esastaki değerlendirmelerle gerekse konuyla ilgili yapılan tecrübi çalışma sonuçları dikkate alınarak tahlil edilmeye çalışılmıştır. Ardından anket tekniğiyle elde edilen bulgular yorumlarıyla birlikte verilmiştir. Çalışmanın amacı, 15–18 yaş arasındaki ergenlik dönemi kızların dini tutum ve davranışları ile dindarlık düzeylerini incelemektir. Bu amaçla Yalova ilinin Merkez ilçesindeki Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi ve Yalova Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören 240 kız öğrenciye anket uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre liseli gençlerin dini inanç düzeylerinin genel olarak yüksek, buna karşın dini tutum ve davranışlarının uygulamada düşük düzeyde olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca dini tutum ve davranışların, gençlerin psikolojik sağlıkları üzerinde olumlu etkiler icra ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, Dindarlık, Dini tutum ve davranışlar, İbadet, Allah inancı

*Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi [abdulvht@sakarya.edu.tr].

** Yüksek Lisans Öğrencisi [sliha87@hotmail.com].

Psychological Analysis of Adolescents' Religious Attitudes and Behaviours

Abstract

This study explores one of the particular topics of the "Psychology of Religion", which is religious attitudes and behaviours of adolescents, focusing on the progress of faith in God, perception of worship and the practise of it, by not only with theoretical discussions but also with the results of an experimental research. Following sections include findings of the survey and comments on them. mainly, It was aimed to identify the religious attitudes and behaviours of adolescent aged 15-18, and the degree of their religiosity levels. With this intention, 240 young women filled out questionnaires, who were all students at Yalova Religious and Vocational Anatolian High School, Yalova Technical and Vocational High School, and Yalova Anatolian High School. Results show that although high school students have high degrees of religiosity levels in general, the practice of religious attitudes and behaviours are low in frequency. beside, religious attitudes and behaviours are found to have positive psychological effects on youngsters' mental health.

Keywords: Adolescent, Spirituality, Religious Attitudes and Behaviours, Worship, Faith in God

Giriş

İnsanoğlu, doğumdan ölüme kadar hayatı boyunca farklı gelişim dönemlerinden geçmektedir. Genel hatlarıyla bu gelişim dönemleri bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak isimlendirilir. Bu gelişimin en önemli çağını oluşturan gençlik, çocuklukla yetişkinlik arasında yer almakta ve bireyin ruhsal olgunlaşma ve hayata hazırlık evresini oluşturmaktadır. Ergenlik ile başlayan hızlı büyüme yetişkinlik öncesinde kişinin bedensel, ruhsal ve cinsel olgunlaşma sürecini tamamlanmasıyla sona erer.

Ergenlik döneminde yaşanan biyolojik değişimler, tüm ergenleri etkilediği halde zamanlamada, kültürel ve bireysel yönde bazı farklılıklar görülmektedir. Dolayısıyla böyle bir gelişim sürecinde, ergenler arasındaki söz konusu biyolojik farklılıklar, birey olarak onların psiko-sosyal ve bilişsel deneyimlerini de kaçınılmaz olarak etkilemektedir (G. Lindzey ve diğ., 1994: 905-906).

Hassas bir dönem olarak nitelendirilen ergenlik, gelişim psikolojisi açısından bireyin fizyolojik anlamda bedensel ve cinsel gelişimi, sosyal anlamda toplumsal gelişimi, psikolojik anlamda duygusal, ruhsal, kişilik ve benlik gelişimi başlıklarıyla incelenebilir. Bu makale, ilgili olduğu bilim dalı açısından ergenlik dönemini psiko-sosyal yönleriyle ele almaktadır. Din psikolojisi açısından ise dini tutumları, deneysel ve teorik esaslarla inceleyerek tahlil etmektedir. Araştırmamızın konusu, ergenlik çağını yaşayan gençlerin dini inanç ve tutumlarını incelemek ve bu dönemin bireylerinin dini tutum ve davranışlarının tanımlayıcı özelliklerine göre farklılıkları belirlemektir. Ergenlik döneminde din, bireyin yaşantısını şekillendirdiği ve dini sorumlulukların başlama çağı olduğu için önemlidir.

Yöntem: Bu araştırmada lisede okuyan 15-18 yaş arası ergen kız öğrencilerinin, dini tutum ve davranışları incelemeye alınarak benzer ve farklı özellikleri ortaya konulmaktadır. Araştırma çerçevesinde Yalova Anadolu Lisesi, Yalova Kız Teknik ve Meslek Lisesi ile Yalova Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim gören tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 240 öğrenciyeye anket uygulanmıştır. Genel anlamda din psikolojisindeki yöntem açısından, bilgi toplama araç ve teknikleri olarak "anket tekniği", elde edilen bilgiyi düzenleme ve yorumlama olarak ise "fenomenolojik açıklama" yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada anlamlı bulunan hususların bir kısmı korelasyon yöntemiyle karşılaştırılmış ve yorumlama yoluna gidilmiştir.

Ergenlik Döneminin Psiko-Sosyal Özellikleri

Ergenlik yaygın kanaate göre 12-18 yaşlarını kapsayan, hızlı büyüme ve gelişmenin; ruhsal, cinsel ve bedensel olgunlaşmanın yaşandığı bir dönemdir. Bu çağa Batı dillerinde büyüme anlamına gelen "adolescence" adı verilir. Gençliğe geçiş dönemi olarak nitelendirilen ergenlik dönemi; biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir (Yavuzer, 1982: 75). Bu dönemin temel özellikleri arasında duygusal, coşku ve taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, rol sahibi olmaya çabalama, bağımsızlık arzusu ve zihni olgunluk olarak sayılabilir (Kula, 2001: 39).

Psiko-sosyal gelişim, ailede doğumdan itibaren kurulan ilişkilerle baş-

layıp yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Yaş ilerledikçe çocuklar arkadaşları ve diğer yetişkinlerle ilişki kurmaya başlarlar. Kurulan ilişkilerin kalitesi ergenin ileriki hayatını olumlu ve olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkileşim ergenin kendi benliğini bulması ve olumlu bir kimlik geliştirebilmesi açısından önem kazanmaktadır. Birey kendi özgün kişiliğini oluştururken zihninde ortaya çıkan ve kendisini yakından ilgilendiren bir takım sorulara cevap aramaktadır. Kime inanıp inanmayacağı, kimlere değer vermesi ve güvenmesi gerektiği, ne yapmak istediği, yaşamını nasıl yönlendireceği gibi sorular kimliğini belirlemede önemli olup, bulduğu cevaplar ile kişiliğini ve hayatını şekillendirir (Aydın, 2003: 89). Kim olduğu sorusu, ergenlik döneminin en önemli sorunu olduğu için, bireyin benlik ve kimlik gelişiminin temel noktasını oluşturmaktadır. Beraberinde çatışma ve sorunlar getirmekte olan bu (bir nevi) kimlik bunalımı, bireyi bilinçli-bilinçsiz tecrübe ettiği bir dizi deneyimden geçirmektedir. Kimi genç bu dönemi sorunsuz atlattırken kimisi büyük sıkıntılara düşebilmektedir.

22

Her psikolog kendi kuramına göre ergenlik dönemi psiko-sosyal özelliklerini tanımlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Kuramın öncüsü olan Erikson ve diğer psikologlar Freud ile Piaget bu dönemi belirgin özellikleriyle ele almışlardır.

Erikson'a göre sekiz döneme ayrılan insan gelişiminin beşinci basamağı ergenlik dönemidir. Ona göre bu dönemin temel gelişim niteliği "kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası" dır. Erikson, biyolojik ve fiziki değişikliklerin yoğun olarak yaşandığı ve çocukluktan yetişkinliğe geçildiği ergenlik döneminin beraberinde bir takım değişiklikler getirdiğini savunmaktadır. Çocuğun vücudu yetişkin vücuduna dönüşürken rollerinin de yetişkin rollerine dönüşmesi beklenmektedir. Bu değişim bu kadarla sınırlı kalmayarak pek çok problemler de meydana getirmektedir. En büyük problem "kimlik krizi" dir. Fakat bu durum bütün gençler için geçerli olmamaktadır. Erikson'a göre ergen "ben kimim?" sorusuna cevap ararken kendi kimliğini bulabilmek için önce anne-babasının etkisinden kurtulmaya çalışarak dolaylı ya da dolaysız olarak onlarla çatışmaya girer. Ayrıca kendi kimliğini bulabilmek için de başkalarının kimliğine müracaat etmekte ve kendisi için modeller aramaktadır (nkl. Kulaksızoğlu, 2001: 30-32).

Bu bağlamda anne-baba sevgisi, çocukların bio-psiko-sosyal gelişimle-

rinde en büyük ihtiyaçlardan biridir. Bu ihtiyaçtan mahrum kalan çocuklarda ebeveynin davranışlarının benimsenmesi görülmediği gibi, fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimi de gecikmeye uğramakta ve birtakım sorunlar ile karşı karşıya kalınmaktadır. Her ne kadar gençlik çağında anne-baba sevgisi çocukluk dönemindeki etkisini kaybetse de sevgi, ergenin aile üyelerini örnek almasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeşitli araştırmalar, gerek orta öğretim gerekse üniversite çağındaki ergenlerin kendilerini sevdiklerini düşündükleri anne-babalarından daha çok etkilendiklerini göstermiştir (Kılavuz, 2005: 41-48).

Ergenlik döneminde çözülmesi gerekli en önemli mesele “kimlik kazanma” dır. Çünkü birey, geçmişi ile geleceği arasında süreklilik sağlayacak bir kendilik imgesi geliştirmek ve böylece kimliğini pekiştirmek zorundadır. Erikson’a göre ergen “ben kimim” sorusuna cevap ararken kendi kimliğini bulabilmek için önce ana babasının etkisinden kurtulmak için dolaylı veya dolaysız olarak onlarla çatışmaya girmektedir. Yine bu dönemde başkalarının kimliğine müracaat etmekte ve kendisi için modeller aramaktadır. Bu dönemde güçlü bir benlik duygusu geliştirebilen bireyler yetişkin yaşamına ilişkin sorunlarla baş edebilmede yeterli donanımına sahip olurlar (Kulaksızoğlu, 2001, 30-32).

Piaget, ergenlikte yeni bir bilişsel yetenek evresinin ortaya çıktığını savunmaktadır. Ona göre bilişsel gelişimin son evresi 11-12 yaşlarında başlayıp ergenlik boyunca devam eder. Ergen bu dönemde yeni ve güçlü bilişsel kabiliyetler geliştirirken aynı zamanda soyut düşünmeye başlamıştır. Olumlu sosyal ilişkiler kuran birey, toplumsal yaşama katılarak kendi kimliğini kazanır. Günlük siyasete ilginin artması, zaman zaman ödünç alınmış düşünceleri savunması, büyüklerle tartışmalara girmesi ve bunları yaparken aykırı olmaya özen göstermesi, yetişkinlerin tezatlarını araması bu dönemin önemli özelliklerinden sayılır. (Yörükoğlu, 1989: 16-21).

Ergenlik dönemini “Genital Dönem” olarak ifade eden Freud, devreyi 12-18 yaş aralığı olarak belirlemiştir. Ona göre ergenin fizyolojik yapısında -genital organlarda ve hormonlarda- meydana gelen değişiklikler, daha önceki evrede sakin kalan dürtülerin canlanmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda fallik dönemde görülen cinsel dürtülerden kaynaklanan çatışmalar genital dönemde yeniden ortaya çıkar. Kişi, cinsel organları ve duyguları arasında bir ilişkinin bulunduğunu fark etmeye başlar. Bu fark

etme beraberinde bireyin çocuk kişiliğinden çıkıp yetişkin bir insan olma çabasını getirir. Karşı cinse ilgi duyma, uygun ve olgun tepkiler geliştirme, sosyalleşmeyi hızlandıran grup etkinliklerine katılma, yetişkinlerle ilişkilerini düzenleme, kendi sorunlarını kendi güç ve yeteneğiyle çözebileceğine dair bir inanç geliştirme, toplumun kendinden beklediği rolü benimseme, evliliğe ilişkin planlar kurma ve meslek seçimi bu evrenin başlıca özellikleridir (nkl. Kulaksızoğlu, 2001, s. 22).

Ergenlerde Dini Tutum

Din, insanın tutum ve davranışlarını, insanlar arası ilişkilerini, fert ve toplum hayatını etkileyen ve belirleyen temel kurumlardan biridir. İnsan ve toplum hayatında son derece etkili ve önemli bir kurum olması hasebiyle din, her devirde düşünürlerin ve sosyal bilimcilerin ilgi odağı olmuştur (Uysal, 1996: 10).

Bireyin ruhsal ve toplumsal yaşamını etkileyerek, dini duygu, düşünce, tasvir, istek, ideal, tören ve yaşantılarını yönlendiren din, insana dünya ve ahiret algısı kazandırmaktadır. Bu bağlamda bir takım edim, emir ve yasaklamalar getiren din karşısında birey, dini tutumlar geliştirmektedir. Tutumun genellikle üç ögesinin olduğu varsayılmıştır. Bunlar bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerdir (Kafalı, 2005: 37). Buna göre dini tutumunda bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerinden bahsedebiliriz. Bilişsel öge, kişinin dini-inanç, düşünce ve bilgilerinden oluşmakta; duygusal öge kişinin iç dünyasında yaşanan izlenimler, din ile ilgili heyecan ve duygulardan doğmakta; davranışsal öge ise dini uygulama, ibadet ve hareketlerden meydana gelmektedir. Bu öğeler hep birlikte bir bütün olarak tutumu oluştururlar. Kişi, dini tutum öğelerini aile, okul, cami, kitle iletişim araçları ve çevre tecrübeleri ile edinir (Kaya, 1998: 46).

Dini tutum, kişinin dine ve din ile ilgili durumlara karşı olumlu ya da olumsuz duygu, düşünce ve davranış durumu içinde olma eğilimidir (Kaya, 1998: 35). Olumlu dini tutum, kişinin dine ve din ile ilgili olan durumlara karşı olumlu duygu, düşünce ve davranış geliştirmesi durumudur. Olumsuz dini tutum ise kişinin dine ve din ile ilgili olan durumlara olumsuz duygu, düşünce ve davranış geliştirmesidir. Bir gelişim çizgisi içinde çeşitli faktörlerden etkilenerek oluşan ergenin dini tutumları, kendi ailesi, içinde yaşadığı ve etkilendiği sosyal kurumları tarafından belirlen-

mektedir. Dolayısıyla ergenler dini hayatlarıyla ilgili sahip oldukları bilgi ve yaşantı düzeyine önce ailede daha sonra da ailenin yanı sıra okulda aldıkları din eğitimiyle ulaşmaktadırlar. Bu bağlamda ortaöğretim düzeyinde alınan mesleki din eğitimi, ergenin dini inanç ve tutumlarının gelişmesi ve pekiştirilmesi noktasında oldukça etkilidir (Hökelekli, 1986: 50). Ayrıca din, ergenin inancını belirlemede, pratik hayatına bulunduğu an ve gelecek için bir hayat felsefesi sunmakta, böylece kimlik sorununu çözüme referans olmaktadır (Kula, 2001: 80, 160-161).

Ergenlik döneminde dini gelişim konulu çalışmalarıyla tanınan din psikoloğu Clark'a göre gençlerin dine karşı takındıkları tavırlar çelişkilidir. Ona göre gençler hem çok hem de az dindar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Yaşam dürtülerinin artması ve daha sonra elde edilmesi mümkün olmayan yoğun bir dini tecrübe yaşamaları sebebiyle gençlerin bir yönüyle çok dindar; psikolojik bağımsızlıkları uğruna yaptıkları mücadelenin ortak bir belirtisi olarak kısmen otoriteye isyan etmeleri kısmen de dini sezgiyi açıkça ifadelendirmek suretiyle dinle ilgili bağlantı kurdukları konuları reddetmeye yönelebildikleri için de az dindardırlar (Clark, 1977: 16). Bu bağlamda ergenlik dönemindeki dini tutumlar "düzensizlikleri ve tereddütleri" de beraberinde getirmektedir. Bundan dolayı ergen, duygusal ve ruhsal değişimleri yoğun bir biçimde yaşamaktadır. İnanç ve inançsızlık, dua ve küfür, aşk ve nefret, dini mabetler ve sinema, dini unsurlar için ilgi ve ilgisizlik bu düzensizlikten kaynaklanmaktadır (Gruber, 1979: 15-20). Yaşanan bu gelgitler ve çevre koşullarının etkisiyle ergen, dönemin sonlarına doğru dini tutumlarını netleştirmektedir.

Din psikolojisi araştırmalarında cinsiyet faktörüyle dindarlık ilişkisi bağlamında Batı'da yapılan çalışmaların ortak sonuçlarında kadınların erkeklerden daha dindar olduğu saptanırken; Türkiye'de yapılan yerli araştırmalarda kadınlarla erkekler arasında dindarlık bakımından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre Özbaydar (1970), Köktaş (1993) ve Uysal'ın (1996) araştırmalarında inanç bakımından dindarlıkta, erkekler ile kadınlar arasında belirgin bir farklılık tespit edilememiştir. Öte yandan Günay (1999) ve Kağıtçıbaşı'nın çalışmalarında erkekler kadınlara göre daha az dindar; buna karşılık kadınlar daha fazla dindarlık özelliklerini sergilemişlerdir. Mehmedoğlu'nun (2004) yaptığı çalışmada ise, erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sebepleri, iki

cinsin biyolojik farklılığından ziyade toplumsal hayattaki konumlarında aranabilir. Zira kadınlar dini uygulamaları benimsedikleri halde, toplumsal şartlardan dolayı buna zemin bulamayabilmektedirler. Çünkü sosyal psikolojik bir realite olarak Türk toplumunda kadınlar hayata erkeklere nispeten daha az aktif katılmakta ve dinin gerektirdiği toplu uygulamalar bu sebeple kadınlar arasında daha az gerçekleşebilmektedir. Öte yandan dini tutumların gelişiminde ergen kızların dindarlığının daha ziyade gelenekçi bir karakter taşıdığı, uğur, muska, büyü ve mucizelere erkeklerden daha kolay inandıkları, dini tartışmalara daha az katıldıkları söylenebilir (Koç, 2006: 20-21). Türkiye’de 14-18 yaş arasındaki kız ergenlerin evren olarak seçildiği bir alan araştırması sonucunda; kız ergenler dini inanç ve ibadet ile ilgili konularda olumlu tutumlara sahip olmakla birlikte henüz tutumlarının tam anlamıyla netleşmediği görülmüştür. Bunun nedenleri ise, içinde buldukları dönemin özellikleri ve toplum tarafından geleneksel din anlayışına bağlı olarak yapılan yönlendirmeler olduğu saptanmıştır (Öztürk, 1994: 278).

Ergenlerin Dini Tutum ve Davranışlarıyla İlgili Bulgular

Gençlerin dindarlık algısı ve inanç kıstaslarının dikkate alınarak yapılan bu çalışmada, ergenlik döneminde geliştirilen dini tutum ve davranışları ortaya koyan deneysel verilerin bir kısmını alarak değerlendirmeler yapılmıştır. Genel bir çerçeve çizilmeye çalışarak; Allah inancı, bu inancı belirleyen etkenler, bireylerin öznel dindarlık durumları, namaz kılma, oruç tutma ve sosyal ilişkilerle ilgili dini davranışlarında ortaya çıkan farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Allah’ın Varlığına İman Durumu

Allah’a iman durumu	N	%
Allah’ın varlığına inanıyorum	221	92,1
Allah’ın varlığına inanmıyorum	1	0,4
Başka	18	7,5
Toplam	240	100,0

“Allah’ın varlığı konusunda inancınıza en uygun ifade aşağıdakilerden hangisidir?” sorusuna öğrencilerin %92,1’i “Allah’ın varlığına inanıyorum”; %0,4’ü “Allah’ın varlığına inanmıyorum” ve %7,5’i “başka” yanıtını

vermiştir. Öğrencilerin neredeyse tamamına yakını Allah'a iman ederken sadece bir (1) kişi inanmadığını belirtmiştir. "Başka" yanıtına verilen cevaplar ise Allah'ın varlığını daha güçlü tasdik eden ifadelerdir. Buna göre; "Allah'ın varlığına sonsuz inanıyorum", "Allah'ın bir olduğuna inanıyorum", "Allah'ı hissediyorum", "O'ndan başka ilah yoktur", "Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ediyorum" gibi cevaplar vermişlerdir. Öğrencilerden biri "inanıyorum fakat düşündükçe sıkılıyorum" cevabı verirken bir diğeri "şüphelerim var" şeklinde yanıtlamıştır.

İnanç bakımından, Allah'ın varlığını kabul ve ret bağlamında gençlerin büyük bir çoğunluğunun Allah'a inandığı saptanmıştır. Koştas'ın (1995) "Üniversite Gençlerinde Dine Bakış" başlıklı çalışmasında Allah'ın varlığına inananların oranı %84'tür. Can (1988) tarafından konuyla ilgili Türkiye'deki yükseköğrenim gençliği üzerinde yapılan bir çalışmada; gençlerin %92,6'sı Allah'ın varlığına kesin olarak inandığını; %66,3'ü Allah'ın varlığıyla ilgili akli ve mantıki deliller bulduğunu; %26,3'ü böyle deliller aramayı gereksiz gördüklerini; %7,4'ü de inandıkları halde bazı şüphe ve tereddütler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bahadır (2002), tarafından yapılan anket çalışmasına katılan öğrencilerin %86,3'ü Allah'ın varlığına kesin olarak inandıklarını; %12,2'si Allah'a inandıkları halde çözemedikleri bazı konuların olduğunu belirtmişlerdir. Demirci'nin (2009) yetiştirme yurdu ergenlerinde yaptığı çalışmasında, 64 kişilik denek grubundan 43 kişi Allah inancı konusunda kesin bir bilgiye sahipken, geri kalan 21 kişiden 19 kişi yeterli bilgiye sahip olmadıklarını veya şüphe taşıdıklarını ifade etmişlerdir. 2 kişi ise bu soruya cevap vermemiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Allah İnancını Etkileyen Faktörler

Allah inancını etkileyen faktörler	N	%
Ailem	197	82,1
Okuduğum kitaplar	26	10,8
Okul	6	2,5
Din adamları	9	3,8
Arkadaşlarım	2	0,8
Toplam	240	100,0

"Allah'ın varlığına inanma ya da inanmama hakkındaki kararınızın oluşmasında aşağıdaki faktörlerden hangisi en çok etkili olmuştur?" sorusuna öğrencilerin %82,1'i "ailem"; %10,8'i "okuduğum kitaplar"; %2,5'i

“okul”; %3,8’i “din adamları” ve %0,8’i “arkadaşlarım” cevabını vermişlerdir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin büyük bir kısmının Allah inancının oluşup oluşmamasında ailelerinin (%82,1) büyük bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ulaşılan bu sonuç aklımıza “Ailelerin dindarlık durumunun ne olduğu” sorusunu getirmektedir. Şöyle de sorulabilir: “Çocukların Allah inancının yüksek oranda çıkmasının ailelerinin dindar oluşuyla ilgisi var mıdır? İşte burada Tablo 4’teki bulgu bize yardımcı olmaktadır. Bu tabloya göre öğrencilerin 19,2’si “çok dindar”; %64,2’si “dindar” ve %16,7’si “biraz dindar” şeklinde ailelerini tanımlamışlardır. “Dindar değildir” şikkını cevaplayan herhangi bir öğrenci çıkmamıştır.

Bu tabloda dikkatimizi çeken diğer bir husus da, ankete katılan öğrencilerin dini inanç konusunda arkadaşlarından çok düşük oranda etkilenmiş olmalarıdır. Ergenlik dönemi özelliklerine baktığımızda, bu dönemde ergenlerin en çok arkadaşlarıyla etkileşimde olduklarını görürüz. Oysa burada durum daha farklıdır. Arkadaş etkisinin zayıf kalmasıyla birlikte ailenin verdiği eğitim ve düşünce yapısı daha baskın çıkmaktadır.

Bunun bir nedeni, ailenin küçük yaşlarda dini eğitim noktasında çocuklarını yetiştirmiş olabileceğidir. Eğer çocuk başta aile olmak üzere etkili bir dinî atmosferin olduğu çevrede yaşama imkânı bulursa, onda güçlü bir dinî uyanış görülür. Dinî inancın ortaya çıkması ve gelişmesinde ailenin en etkili faktör olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür (Yavuz, 1987: 47).

Fırat (1977), üniversite gençlerinin Allah’ın varlığı konusundaki kararlarını etkileyen faktörler arasında zihinsel gelişimden sonra en etkili faktörün aile olduğunu tespit etmiştir. (nkl. Şahin, 1999: 121). Demirci (2009), yetiştirme yurdu ergenlerinde Allah tasavvuru çalışmasında öğrencilerin Allah’ın varlığına inanma ya da inanmama konusunda okunan kitaplar, aile ve öğretmenlerin kendi zihinsel gelişimlerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yetiştirme yurdunda aile faktörünün ikinci sırada yer almasının nedeni ergenlerin aile etkisinden uzak olarak yetişmekte olmalarıdır.

Tablo 3: Katılımcıların Öznel Dindarlık Algısı

Öznel dindarlık	N	%
Çok dindar	7	2,9
Dindar	129	53,8
Biraz dindar	104	43,3
Dindar değil	0	0
Toplam	240	100

“Kendinizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin %2,9’u “çok dindar”; %53,8’i “dindar”; %43,3’ü de “biraz dindar” cevabını vermişlerdir. Bu tabloya göre öğrencilerin yarısından fazlası (%53,8) kendisini “dindar” olarak tanımlamaktadır. Ancak “biraz dindar” diyenlerin durumu tahlile muhtaçtır. Biraz dindardan kastedilen özellik kişilere göre farklılık gösterebilmektedir. Bazı ergenler namaz kılma, oruç tutma gibi ibadetlerini düzenli olarak yerine getirirken dinin sosyal boyutunu yaşama noktasında eksikliklere sahip olabilmektedirler. Bazısı ise, kalbim temizdir, Allah beni affeder, düşüncesiyle ibadetlerini yapmadıklarını belirtmekte; fakat diğergâmlık, yardımseverlik, adaletli olma, yalan söylememe gibi tutumlara dikkat ederek hassasiyet göstermektedirler.

Tablo 4: Katılımcıların Ailelerinin Dindarlık Düzeyi

Ailenin dindarlığı	N	%
Çok dindar	46	19,2
Dindar	154	64,2
Biraz dindar	40	16,7
Dindar değil	0	0
Toplam	240	100

“Ailenizi dindarlık açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilen öğrencilerin %19,2’si “çok dindar”; %64,2’si “dindar” ve %16,7’si “biraz dindar” şeklinde ailelerini tanımlamışlardır. Tablodan da gördüğümüz gibi öğrencilerin büyük bir kısmı (%64,2) ailelerini “dindar” kategorisinde nitelendirmektedir.

Katılımcının öznel dindarlığı ile ailesinin dindarlığını birlikte değerlendirmiş öğrencilerin yarısından fazlasının hem kendisini hem ailesini

“dindar” çerçevesine yerleştirdiği sonucunu elde ederiz. Ayrıca ailelerin dindarlık düzeyi ile öğrencilerin dindarlık düzeyi arasında güçlü bir etkileşimin olduğu ve ilk etkileşimi sağladığı aile kurumunun bireyin tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Atalay (2006), “Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında, lise öğrencilerinin dindarlıklarının farklılaşmasında ailelerinin dindar olup olmamalarının belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Aile dindarlığının inanç ve bilgi boyutuna ilişkin dini yönelimlere etkisi olumlu ve kısmen farklılaşmaya neden olacak düzeydedir. Anne-babaların dindarlığının duygu ve davranış boyutlarındaki etki düzeyi ise çocukların dini yönelimlerinin farklılaşmasında kesinlikle belirleyicidir. Ay’ın (1994) İmam-hatip lisesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında ibadetlere katılım amacıyla yapılan teşvik ve ilginin, ebeveynin ibadetlerini yaşama oranıyla doğrudan alakalı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 7: Katılımcıların Namaz Kılma Durumu

	N	%
Beş vakit namazımı kılarım	74	30,8
Ara sıra kılarım	69	28,8
Namaz kılmıyorum	33	13,8
Namaz kılmayı gereksiz buluyorum	64	26,7
Toplam	240	100

“Namaz kılma durumunuz nedir?” sorusuna öğrencilerin, %30,8’i “beş vakit namazımı kılarım”; %28,8’i “ara sıra kılarım”; %13,8’i “namaz kılmıyorum”; %26,7’i de “namaz kılmayı gereksiz buluyorum” cevabını vermiştir. Burada her cevap şıkkının yüzdesinin neredeyse birbirine yakın oranlarda olduğunu görmemiz mümkündür.

Namaz kılmayı gereksiz bulanların oranının bu denli yüksek olmasının nedeni, namaz ibadetinin ne anlama geldiğini anlayamamış olmalarında aranabilir. Ergenler, bir şükür, övgü ve vazife göstergesi olan bu ibadete zihinlerinde gerçek anlamıyla karşılık bulamadığı için olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Eğer asıl anlamda namaz ibadetinin ne ifade ettiğini bilselerdi “gereksiz” olduğu düşüncesine sahip olmayacaklardı. Dolayısıyla bu yanıtı verenlerin bir kısmının dini eğitim noktasında yetersiz veya eksik bilgilere sahip olduklarını görmekteyiz. Bir kısmı ise, ilerde kılarım, düşüncesiyle bulunduğu çağda namaz kılmayı gereksiz bulmaktadırlar.

Onlara göre namaz, yaşını almış belli kimselerin yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Bu nedenle genç yaşlarda namaz kılmaya gerek yoktur. Bir kısmının ise bu ibadeti gençliğin faaliyet alanı içinde kabul etmediğini düşünüyoruz. İnternette uzunca vakit geçirerek, saatlerce film izleyerek zaman harcayan gençlik, dini ibadetleri hayatın bir parçası olarak kabul lenememektedirler.

Koç'un (2004a) konuyla ilgili yaptığı araştırmasında, ergenlerin günlük yaşamın getirdiği sorunlardan kaynaklanan stres ve kaygılarının azaldığını hissetmeleri, onların ibadeti başa çıkma yöntemi olarak kullandıkları, namaz ibadetinin olumlu psikolojik etkilerini daha çok gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Az namaz kılanların, düzenli ve ara sıra namaz kılanlara göre söz konusu yöntemin psikolojik faydalarını daha az gördükleri söylenebilir. Şahin (2001) tarafından yetiştirme yurdunda kalan ergenler üzerinde yapılan araştırmaya göre namaz kılma oranı, vakit namazlarında en düşük seviyede iken, Cuma ve Bayram namazlarında yükselmektedir. Ergenlerin, ibadetleri yeterince uygulamama sebepleri olarak tembellik (%40), dini konularda bilgisizlik (%22,8), ibadetleri zor ve yorucu bulma (%5) ile çevrenin olumsuz etkisi (%5) durumlarını göstermişlerdir. Öztürk (1985) tarafından yapılan alan çalışması sonucunda, kız ergenlerin bir kısmının namazlarını düzenli olarak, bir kısmının ara sıra, bir kısmının ise hiç kılmadığı ancak namaz kılanlara özeni ile baktıkları sonucu elde edilmiştir. Koç'un (2004b) bir başka çalışması ise namaz kılmayla ilgili erkek ve kız ergenler arasında dikkate değer bir farklılaşma olduğu sonucunu tespit etmiştir. Her gün beş vakit namazını kılan kız ergenlerin oranının (%33,50) erkeklerin (%23,50) oranından daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Öte yandan günlük namazlarının bazılarını kılabilen erkek ergenlerin oranının (%33) da kızların oranından (%16,50) daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Ramazan Orucunu Tutma Durumu

Ramazan Orucunu Tutma Durumu	N	%
Eksiksiz tutarım	174	72,5
Çoğunu tutarım	46	19,2
Birazını tutarım	16	6,7
Hiç tutmam	4	1,7
Toplam	240	100

“Ramazan orucunu tutar mısınız?” sorusunu öğrencilerin %72,5’i “eksiksiz tutarım”; %19,2’si “çoğunu tutarım”; %6,7’si “birazını tutarım” ve %1,7’si de “hiç tutmam” şeklinde yanıtlamıştır. Bu tablodan anlıyoruz ki öğrencilerin %72,5’i eksiksiz olarak ramazan orucunu tutarken sadece küçük bir bölümü (%1,7) oruç ibadetini yerine getirmemektedir.

Oruç tutan öğrencilerin yüksek oranda olması bu ibadetin gençler tarafından kolaylıkla yerine getirilebildiğini göstermektedir. Yılın belirli bir süresinde gerçekleştirilen oruç ibadeti gençler tarafından diğer ibadetlere nazaran daha rahat, kolay bulunmaktadır. Böylece gençler uzun bir disiplin gerektirmeyen oruç ile İslam’ın şartlarından bir tanesini yerine getirebilmektedirler.

Koç’un (2004b) araştırmasına göre cinsler arası farklılık karşılaştırıldığında ise, erkek ergenlerin %52’sinin, kızlardan %35,5’inin daha düzenli ve devamlı oruç tuttıkları saptanmıştır. Bu dönemde genel anlamda ibadetin düşük bir seyir izlediği, ancak namaz ibadeti gibi her gün sürekli olmayan oruç ibadetini yerine getirme oranının ise yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyet faktörü ile oruç ibadetinin düzenli ve devamlı olarak yerine getirilmesi arasında anlamlı bir fark vardır. Her iki cinsiyet içinde de oruç ibadetini yerine getiren ergenlerin oranı, diğer ibadetleri yerine getirenlerin oranından daha fazladır. Şahin’in (2001) yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler üzerinde yaptığı deneysel çalışmada, yurtda yaşayan ergenlerin ibadete karşı ilgisiz oldukları, ibadetler arasında uygulama sıklığı bakımından oruç ibadetinin namaz ibadetinden önce geldiği tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada da gençlerin namaz ibadetini uygulama oranlarının düşük olmasıyla birlikte oruç ibadetini yerine getirme oranlarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bayyigit, 2003: 233-237).

Tablo 5: Katılımcıların Dua Etme Durumu

Dua etme durumu	N	%
Her zaman	104	43,3
Çoğu zaman	105	43,8
Bazen	31	12,9
Toplam	240	100

“Allah’a çokça dua eder misiniz?” sorusuna öğrencilerin %43,3’ü “her

zaman”; %43,8’i “çoğu zaman” ve %12,9’u “bazen” cevabını vermişlerdir. En fazla oranın %43,8 ile “çoğu zaman” cevabıyla ortaya çıktığı görülmüştür. Bu yanıtlar bize öğrencilerin dua etme düzenlerinin bir yeti haline geldiğini göstermektedir. İş ve derslerinde bir arzusu olduğunda dua etmenin büyük etken olduğunu bilen gençler bunu düzenli olarak uygulamakta ve yaratıcı ile olan bağlarını dua ile sağlamaktadırlar.

Ergenlerin yaptıkları duanın sıklık derecesine göre gösterdikleri tutum ve davranış oranları yapılan saha çalışmalarında farklılık gösterse de, büyük bir kısmının çoğu zaman dua ettiği tespit edilmiştir. Albayrak (1995) konuyla ilgili yaptığı deneysel çalışmasında, ergenlerin korku motifli din anlayışıyla sıkıntılı anlarında veya ihtiyaç duydukları zamanlarda dua ettikleri; ancak sevgi motifli din anlayışında ise sık sık ve düzenli olarak dua ettikleri saptanmıştır. Cinsiyet ilişkisi açısından duanın sıklık derecesi incelendiğinde ilkel ve gelişmiş toplumlarda genellikle kadınların erkeklerden daha çok dini uygulamalar olan dua ve ibadet gibi edimlere eğilim gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Günay, 2000: 243).

Koç’un (2004a) bir araştırmasına göre, cinsiyet değişkeni ile dua etme ihtiyacının en çok hissedildiği durumlar arasında oldukça anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre her iki cinsiyet düzeyinde en fazla dua etme ihtiyacının, özellikle aşırı stresli ve kaygılı durumlarda olduğu görülmüştür. Her iki cinsiyet düzeyi karşılaştırıldığında ise, kız ergenlerin erkeklere nazaran aşırı stres ve kaygılı durumlarda daha fazla dua etme ihtiyacı hissettikleri belirlenmiştir. Aynı çalışmada hiçbir durumda dua etme ihtiyacı hissetmeyen erkek ve kız ergen oranının da epey düşük olduğu anlaşılmıştır. Kula’nın (2001) araştırmasında ise ergenlerin, duayı, ibadete göre daha düzenli ve devamlı yaptıkları tespit edilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Dua Ederken Dilekleri

Duada istenilen dilekler	N	%
Derslerimde başarılı olmayı	85	35,4
Maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmayı	34	14,2
Günahlarımın affedilmesini	63	26,2
Sağlıklı ve huzurlu yaşamayı	58	24,2
Toplam	240	100

“Dualarınızda Allah’tan en çok neyi istersiniz?” sorusuna %35,4’ü işlerinde ve derslerinde başarılı olmayı; %14,2’si maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulmayı; %26,2’si günahlarının affedilmesini; %24,2’si de sağlıklı ve huzurlu yaşamayı istediği cevabını vermiştir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%35,4) dualarında, işlerinde ve derslerinde başarılı olmayı istemektedir. Bu yüksek oran bize gençlerin hayatında menfaatin ve okul yaşantısının ön planda olduğunu göstermektedir. Aslında genç, çevresi tarafından bu algıyla yetiştirildiği için onun bu yaklaşımı benimsemesi doğaldır. Diğer yönden baktığımızda ise onların hayat algılarının, günlük yaşantısını oluşturan işleri ile derslerinden ibaret olduğunu görmekteyiz. Büyük çoğunluğu bu minvalde bir yaşam anlayışı geliştirmiş olmakla birlikte dualarını da bu yönde yapmaktadır.

Dini hassasiyetler açısından “günahlarının affı” da ikinci olarak yüksek bir orana sahiptir. Bu sıralama “günah” kavramına verdikleri önemi göstermesi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Affedilmek arzularının dualarında daha önemli bir yer tutarken bazılarında dünyevi meşguliyetler öne geçmiştir.

34

Hökelekli (1983) ergenlerin dini gelişimiyle ilgili yaptığı alan çalışmasında ergenlerin dualarının içeriğinin; gelecek endişesi, sınavlarda başarılı olma, sevilen birinin ölümüyle duyulan üzüntü, hastalık ve yardıma muhtaç olanların yardım görmesi isteği gibi konular olduğunu tespit etmiştir. Çetin (1984) tarafından duanın faydası ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre, ergenlerin %96’sı dua etmenin ruh sağlığına faydalı olduğunu dile getirmektedir. Koç’un (2004a) çalışmasında ise ergen, sorunların çözümü için eğer dine bir eğilimi varsa din ile baş etme süreci çerçevesinde dua ve ibadet etme gibi davranışlara yönelmektedir. Bu bağlamda daha çok yapılan dini uygulama “dua” olmaktadır.

Dinin Ahlaki ve Sosyal Boyutu ile İlgili Bulguların Değerlendirilmesi

Gencin ahlâkî ve dinî sosyalleşmesinde “örnek alma ile öğrenim” önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak anne-baba daha sonra sırasıyla öğretmenler ve yetişkinleri örnek alma, dinî ve ahlâkî kuralların şekil almasında direkt öğretimden daha etkili olmaktadır. Çocuk ve genç, örnek aldığı kimsenin dinî davranışlarını aynen uygulayarak hayatına ge-

çirmektedir.

Sosyal etkileşim ve uyumun gerçekleştiği ilk kurum olan ailede ergen, çocukluk çağında olduğu gibi anne-babasının beklentilerini memnun edebilmek için onların dinî inanç ve uygulamalarına uyum gösterir (Kılavuz, 2005: 56). Bu dönem ergende ahlak gelişimine bağlı olarak vicdan gelişimi ve suçluluk duygusu ön plana çıkmaktadır. Hökelekli'ye (1983) göre cinsiyet bağlamında ergenleri incelediğimizde, erkek ergenlerin kız ergenlerden daha fazla suçluluk duygusunu hissetmekte olduğunu; kız ergenlerin ise dini emirleri yerine getirme noktasında erkeklere nazaran daha hassas oldukları ortaya çıkmaktadır.

Sosyal tutumlarda önemli rol oynayan sosyal değerler arasında da diğergamlık, yardımseverlik, adalet duygusu, örf-adetlere sahip çıkma, girişkenlik, nezaket, bencillik, çıkarıcılık, yalan ve bir saldırganlık tutumu olan kindarlık gibi tutumlar gençlerin dini tutumları ile bağlantılıdır. Kafalı (2005), çalışmasında yüksek dini tutuma sahip bireylerin daha diğergâm bulunmalarının, dinin bütünleştirici rolünden kaynaklanıyor olabildiğini; oruç gibi ibadetlerle çevrede bulunan aç insanların anlaşılabilmesine imkân sağlanarak zekât ve sadaka gibi ibadetlerle de toplumdaki diğer insanların gözetilmesi fonksiyonu sağlanarak dinin, mensuplarına diğergâm özellikler kazandırdığını belirtmektedir. Dini tutumu yüksek fertlerin daha diğergâm olmaları, dinin bu yöndeki emirlerini önemseyerek yerine getirme eğiliminde olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Yüce (2009) tarafından yapılan çalışmada araştırmaya katılan gençlerin sırasıyla sorumlu, dışa dönük, duygusal anlamda dengesiz, deneyime açık ve son olarak uyumlu ve düzenli oldukları görülmüş; bu gençlerin sorumlu oluşları dikkat çekmiştir. Gençlerin Allah'a, Peygamber'e, Cennet ve Cehenneme olan inançları arttıkça sorumluluk özelliklerinin arttığı görülmektedir.

Batı'da yapılan bazı alan araştırmalarında, ibadetlerini yapan dindarların toplumda en az önyargılı bireyler oldukları ve etnik ayrıma hoşgörülle baktıkları tespit edilmiştir. Bir başka araştırma sonucuna göre ibadetler nedeniyle ergenin vicdanında "kendi kendini denetleme sistemi" sabitleşerek, onda dengeli bir kişilik gelişimi meydana gelmektedir (Koç, 2005: 87). Ayrıca ibadet edimini uygulayan ergen onu Allah'a karşı bir borç ve vazife olarak algıladığı oranda sorumluluk duygusu gelişmekte, üstelik

zaman planlaması yapma alışkanlığı kazandırmaktadır (Hökelekli, 2005: 243-244).

Sonuç

Ergenlik döneminde geliştirilen dini tutum ve davranışların daha çok alan araştırmalarına dayalı veriler dikkate alınarak genel bir çerçeve çizilmeye çalışıldığı bu makalede, ergenlerin inanç durumları, bu inancı etkileyen faktörlerin neler olduğu, öznel dindarlık algıları ve dua etme, namaz kılma, oruç tutma gibi dini uygulamalarında ortaya çıkan farklılıklar ortaya konulmuştur.

İnanç ile ilgili bulguları incelediğimizde öğrencilerin %92,1'inden "Allah'ın varlığına inanıyorum" cevabı alındığı, sadece bir (1) öğrencinin inanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu inancın oluşmasında etkili olan faktörlerin başında önce aile (%82,1) sonra okunulan kitaplar (%10,8) gelmektedir. Ülkemizde yaşayan Türk ve Müslüman toplumun çekirdeğini oluşturan, ferdin yetişmesinde en büyük ve en önemli değere sahip olan aile sayesinde olumlu bir inanç yapısı oluşturulmuş olup neredeyse ergenlerin tamamına yakını Allah inancı noktasında müspet yönde etkilemiştir.

36

Dini algılama ve yaşama ile ilgili bulguları incelediğimizde öğrencilerin yarıdan fazlası (%53,8) kendisini dindar, %64,2'si de ailesini dindar olarak tanımlamaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında dini inanç ve ibadetlerde riyadan uzak ve mütevazı olmanın etkisi olabileceği gibi kendisini dini açıdan disipline etmek istemesi de yatabilir. Ayrıca günümüzün en önemli meselelerinden olan sekülerleşmenin kişiyi ve ailesini etkilemiş olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum kişinin kendisini ve ailesini çok dindar değil de salt dindar olarak tanımlamasına neden olmuş olabilir.

İbadetler ile ilgili bulguları incelediğimizde %72,5'i eksiksiz olarak ramazan orucunu tutarken sadece %30,8'i beş vakit namazını düzenli olarak kıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda oruç ibadetinin daha yüksek düzeyde gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Orucun, hem topluca hem bireysel bir şekilde gerçekleştirilen bir ibadet olması, gençleri bu ibadete daha yakın kılmakta, onları hep beraber yapılan bu dini ritüeli daha kolay ve rahat bir şekilde yerine getirmesine imkân tanımaktadır. Ayrıca bu ibadet ile acı, açlık ve sair duygular ergen tarafından empatik bir şekilde

hissedilmekte, böylece ergende fakir ve yoksul kimselere karşı merhamet duygusu uyanarak yardımlaşma, sorumluluk bilinci kazanılmaktadır. Namaz ibadetinin ise abdest, örtünme, günde beş vakit eda edilmesi gibi bir takım şartlar dâhilinde yerine getirilmesi ergene zor gelebilmektedir. Belli bir disiplin altına girmekte sıkıntı çeken ergen namaz kılma alışkanlığında güçlük çektiği için namazlarını düzenli olarak kılamayabilmektedirler. Yine dönemin karakteristik özelliklerinden cinsellik, bağımsızlık ve benlik güdüleri ile dini görev ve kurallar arasında yaşadıkları psikolojik çatışmalar da ibadetlerin düzenli olarak yerine getirilmemesine neden olarak gösterilebilir.

Dua ibadetiyle ilgili bulguları incelediğimizde, "Allah'a ne kadar dua edersiniz?" sorusuna öğrencilerin %43,3'ünün "her zaman", %43,8'inin "çoğu zaman" cevabını vermeleri, duanın onların nezdinde bir alışkanlık haline geldiğini göstermektedir. İbadetin özü olan dua, insanın fitratında var olan sığınma, korunma, arzularını dile getirme meylini açığa çıkarmakta olup fert ile Yaratıcı arasında kurulan iletişimin sıkı ve sağlam olduğunu göstermektedir. Evreni kuşatan büyük bir güçten yardım alma yolunu seçen öğrenciler kendi fiillerinin etki alanını bilmekte, yapabildikleri fiilleri görüp değerlendirmekte, bu nedenle sıkça duaya başvurmaktadır diyebiliriz. Bu durum psikoterapik bağlamda duanın dini başa çıkma yöntemi olarak kullanıldığını da göstermektedir. Öte yandan küçük yaşlardan itibaren aileleri tarafından öğretilen kısa, kafiyeli dualar sosyal hayatın bir parçası olup modelleme yoluyla bireyin öğrendiği bir ibadet türü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar ergenlik döneminde dua etme davranışının çok yaygın iken ibadetlere yönelik ilgi ve uygulamanın daha düşük düzeylerde yer aldığını göstermektedir.

Dinin ahlaki ve sosyal boyutuyla ilgili bulguları incelediğimizde, anne-baba, öğretmen ve çevredeki diğer yetişkinlerin örnek alınmasıyla dinin ahlaki yönü bireyde şekillenmektedir. Çevrenin olumlu, olumsuz yönlendirmeleri ve hadiselerle gösterilen tutumlar ergenin zihninde yer edinen duygular ve davranışlarının belirmesini sağlamaktadır. Nerede nasıl davranması gerektiği, görgü, adap, iyilik, adalet ve yalan söylememe gibi tutumlar bireyin dini hayatını etkilemektedir. Örneğin ergen, ailesini memnun etmek için onların dini inanç ve pratiklerine uyum göstererek kendilerine katılmaktadır. Ayrıca dini tutumları yüksek fertlerin daha bi-

linçli, sosyal, dışadönük olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak dini tutum ve davranışlar noktasında ergenlerin dini inanç düzeylerinin genel olarak yüksek düzeyde olduğu, buna karşın dini tutum ve davranışlarının uygulamada düşük düzeyde olduğu tespit edilen bu çalışmada, ergenlerin dini uygulamalarının devam ve düzenliliğinin henüz şekillenmediği, duygu, düşünce ve tutumlarının tam bir kararlılık göstermediği görülmüştür. Ergenlerde görülen dini uygulamalarının azlığı ve etki boyutundaki arzu edilen gelişimlerin beklenen düzeyde olmamasının nedenleri ise öğrencilerin deyimiyile vakitsizlik, bilgisizlik ve tembelliktir.

Temelde bir kimlik sorunuyla karşı karşıya kalan, sıkıntılı bir dönem geçiren ergenler kendini tanıma, benliğini keşfetme, toplumsal rol ve hayattaki hedeflerini belirlemede ciddi bir arayış ve beceri göstermektedirler. Yaşadığı kimlik bunalımının temelinde psiko-sosyal ve kültürel etkenler yatmaktadır. İşte burada din, ergenin sorunlarına bir çözüm getirmesi, sağlıklı bir ruh ve kişilik gelişimi için referans olması açısından önem kazanmaktadır. Çünkü din, hem bireylerin hem de toplumun ruh sağlığını koruyan ve geliştiren en güçlü psikolojik faktördür. Bu da ancak ergenin dini ve dine dair edimleri içselleştirmesiyle gerçekleşecek olan bir süreçtir. Zira dini kavram ve edimlere kayıtsız olamayan gençler dini kendi içinde yaşamakta, huzur ve rahatlık bulmaktadır. Tutum ve davranışlarının genel itibarıyla olumlu görüldüğü ergenlerde, yetişkinlik hayatlarında büyük bir değişiklik olmadığı sürece, din algısının davranış ve yaşantıları üzerinde etkin bir işlev göreceği söylenebilir.

Kaynakça

- Albayrak, A. (1995). *Ergenlerin Dini Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Atalay, T. (2006). *Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: KURAV Yay.
- Ay, M. E. (1994). *Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza*. İzmir: Nil Yay.
- Aydın, A. (2003). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Bahadır, A. (2006). *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*. H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Dem Yay., s. 307-368.
- Bayyığıt, M. (2003). *Gençliğin Dini İnanç, İbadet ve Problemlerine Boylamsal Bir Bakış, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II*. H. Hökelekli (Ed.). İstanbul: Ensar Neşriyat,

221-241.

Can, S. (1988). *Üniversite Öğrencilerinin Dua Konusunda Tutum ve Davranışları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Clark, W. H (1977). *Ergenlik ve Gençlikte Din-III*, M. Dağ (çev.). Ankara: Eğitim Hareketleri Dergisi.

Çetin, K. (1984). *Ergenlik Çağı Gençlerinde İbadet ve Dua Tecrübesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Demirci, Ş. (2009). *Yetiştirme Yurdu Ergenlerinde Allah Tasavvuru: Malatya Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.

G. L. ve F. T ve B. J. S. (1994). *Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik*. F. Çok (çev.). Ankara: A.Ü.E.B.F.Dergisi, C. XXVII, s. 905-906.

Gruber, A. (1979). "Ergenlik Çağı Gençlerinde Dini Gelişme", H. Hökeleklî (çev.), *Hareket Dergisi*, Sayı 9.

Günay, Ü. (1999). *Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat* (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum: Erzurum Kitaplığı Yay.

-----, (2000). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yay.

Hökeleklî, H. (1983). *Ergenlik Çağı Gençlerin Dini Gelişimi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

-----, (1986). Ergenlik Çağı Davranışlarına Din Eğitiminin Etkisi, *U.Ü. İ. F. Dergisi*, C.1, s.48-51.

-----, (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kafalı, H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.

Kaya, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.

Kılavuz, M. A. (2005). "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri", *Bursa: U.Ü. İ. F. Dergisi*, C.14, s.41-48.

Koç, M. (2004a). "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Algılarının Ruh Sağlığına Etkileri Üzerine Bir Alan Araştırması", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, s.115-156.

-----, (2004b). "Ergenlik Döneminde Dua ve İbadete Yönelik Tutum ve Davranışlar Üzerine Bir Saha Araştırması", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, s.148.

-----, (2002). *Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisinin Ruh Sağlığı Üzerindeki Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*, İzmir: İşaret Yay.

Koştaş, M. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Kula, T. (2006). *Ergenlerde Dini Düşünceye Yaşanan Güçlükler (Bir Diyarbakır Örneği)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Mehmedoğlu, U. (2004). *Kişilik ve Din*, İstanbul: Dem Yay.
- Özbydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Öztürk, N. (1994). *Kız Öğrencilerin Dini Tutumları: 14-18 Yaş* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Şahin, A. (1999). *İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- , (2001). Yetiştirme Yurdu Gençlerinde Dini Hayat, *Mehir Aile Dergisi*, Sayı:1, s. 62-68.
- Uysal, V. (1996). *Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*. İstanbul: Marmara Ün. İlahiyat Fak. Vakfı Yay.
- Yavuzer, H. (1982). *Çocuk Psikolojisi, Duygusal ve Toplumsal Gelişim*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yüce, F. (2009). *Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

